

Obraz oczekiwanych postaw uczniów

Podstawy prawne

Istnieją co najmniej dwa istotne akty prawne, które wyznaczają zakres oczekiwanych postaw uczniów polskich szkół. Są nimi ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.) oraz ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 z późn. zm.). W pierwszym przypadku oczekiwania wobec uczniów zdefiniowane zostały poprzez opisanie oczekiwań wobec szkół, czy wręcz wobec całego systemu oświaty. W drugim przypadku poprzez zdefiniowanie oczekiwań wobec zakładanych efektów pracy nauczycieli.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty:

Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich na bazie zasad solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności.

Z kolei zgodnie z Kartą Nauczyciela:

Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

W jednym i w drugim przypadku pojawiają się rozmaite pojęcia podstawowe, powiedzieć można – fundamentalne. Zaliczyć do nich możemy takie wyrazy, wyrażenia i zwroty, jak: uniwersalne zasady etyki, poczucie odpowiedzialności, miłość ojczyzny, wolność sumienia, demokracja, tolerancja, postawy moralne, postawy obywatelskie. To, co wydaje się być ważne dla szkoły, a i dla samych uczniów, to przetłumaczenie tych pojęć na bardziej prosty język i przełożenie na codzienne postawy i zachowania reprezentowane przez uczniów. By tak się stało, warto z uczniami podjąć dialog na temat tych szczególnie istotnych słów. Można tego dokonać na wiele różnych sposobów. Sposobem, który wydaje się być

najbardziej przyjazny, jest zaproponowanie uczniom przygotowanie różnych wizualizacji wymienionych wyżej pojęć oraz znalezienie dla nich tak zwanych słów-kluczy. Wizualizacje mogłyby być opracowywane na różne sposoby. Mogłoby to być przygotowanie plakatu, ale również formy przestrzennej, scenki, ruchomych obrazów, także napisanie wiersza.

Najważniejsze powinno być to, żeby uczniowie w trakcie przygotowania swoich prezentacji, wspólnie zastanawiali się nad tym, co kryje się pod danym stwierdzeniem, jak można daną wartość zinterpretować, w jaki sposób przekłada się ona na życie codzienne uczniów w konkretnej szkole. Przykładem takiej wspólnej pracy uczniów mógłby być plakat, który obrazowałby sposób rozumienia określonych pojęć przez uczniów:

<p>Wolność sumienia prawo do podejmowania samodzielnych decyzji; swoboda wyboru norm i wartości; wybór wyznania; przynależność do Kościoła; uczestnictwo w religii;</p>	<p>Poczucie odpowiedzialności świadomy wybór podejmowanych działań; znajomość praw i obowiązków; akceptacja odpowiedzialności za popełnione czyny; akceptacja kryteriów oceny z zachowania;</p>	<p>Miłość ojczyzny znajomość symboli narodowych; znajomość słów hymnu; szacunek dla dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; znajomość historii Polski i losów wielkich Polaków;</p>
<p>Demokracja znajomość zasad funkcjonowania Samorządu Uczniowskiego; przestrzeganie norm dyskusji; aktywny udział w życiu szkoły; świadome korzystanie z praw ucznia; akceptacja różnych poglądów oraz stanowisk;</p>		<p>Postawy moralne znajomość i akceptacja podstawowych norm etycznych; przestrzeganie zasad poprawnego zachowania; wystrzeżenie się zachowań niegodnych ucznia; unikanie ściągania na klasówkach; wystrzeżenie się kłamstwa, obmawiania innych itd.;</p>
<p>Tolerancja akceptacja wolnych wyborów w sprawie wiary, autorytetów oraz przekonań; wystrzeżenie się nadmiernego krytycyzmu wobec wszelkich odmienności; poszukiwanie wspólnych miejsc różnych poglądów oraz wartości;</p>	<p>Uniwersalne zasady etyki znajomość praw i zasad regulujących życie ucznia; rozumienie pojęć: honor, godność, uczciwość; akceptacja oraz przestrzeganie zasad godnego reprezentowania szkoły; szanowanie własnych praw i praw innych;</p>	<p>Postawy obywatelskie znajomość praw przynależnych obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej; świadomość obowiązków dorosłych jako obywateli; świadomość znaczenia wyborów w życiu obywatela; uczestnictwo w zdarzeniach kreujących postawy obywatelskie w szkole;</p>

Efektem wspólnej pracy młodzieży mogłoby być również opracowanie katalogu norm i zasad regulujących życie szkoły oraz jej uczniów. Mogłoby to być przygotowanie przedstawienia

czy wernisażu prac plastycznych. Mogłaby być debata z udziałem ważnych osób z danego środowiska. Pomysłów znajdzie się wiele. Zawsze powinny one zmierzać do budowania świadomości, a następnie akceptacji i autentycznej chęci przestrzegania postaw uznanych w szkole za szczególnie istotne.

Zadania szkoły związane z kształtowaniem uczniów

Obszar oczekiwanych postaw uczniowskich zapisany został nie tylko w ustawach dotyczących funkcjonowania oświaty oraz pracy nauczycieli, lecz także w szeregu aktów wykonawczych. Najbardziej szczegółowym dokumentem określającym zadania w tym zakresie jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 z późn. zm.), które definiuje ogólne oczekiwania dotyczące efektów pracy szkoły oraz nauczania poszczególnych przedmiotów, związane z planowanymi wynikami nauczania na każdym etapie kształcenia.

By sprawdzić, jak realizowane są tego typu zadania na poziomie szkoły podstawowej, można posłużyć się następującym arkuszem.

Zakres spełniania przez szkołę zadań związanych z kształtowaniem postaw i zachowań wynikających z zapisów rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458 z późn. zm.)		
Czy szkoła w zakresie nauczania i wychowania zapewnia swoim uczniom możliwości:	TAK	NIE
1) poznawania wymaganych pojęć i zdobywania rzetelnej wiedzy na poziomie umożliwiającym co najmniej kontynuację nauki na następnym etapie kształcenia	☐	☐
2) dochodzenia do rozumienia oraz analizy i syntezy poznawanych treści	☐	☐
3) przekazywania wiadomości przedmiotowych w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie	☐	☐
4) poznawania zasad rozwoju osobowego i życia społecznego	☐	☐
5) poznawania dziedzictwa kultury narodowej postrzeganej w perspektywie kultury europejskiej	☐	☐
6) planowania, organizowania i oceniania własnej nauki oraz przyjmowania za nią coraz większej odpowiedzialności	☐	☐
7) skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach	☐	☐

8)	prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi	☐	☐
9)	przyswajania sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych	☐	☐
10)	efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie	☐	☐
11)	rozwijania w sobie dociekliwości poznawczej, ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie	☐	☐
12)	stawania się coraz bardziej samodzielnym w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie z odpowiedzialnością za innych, wolność własną z wolnością innych	☐	☐
13)	poszukiwania, odkrywania i dążenia na drodze rzetelnej pracy do osiągnięcia celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w świecie	☐	☐
14)	nauki szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego	☐	☐
15)	przygotowywania się do rozpoznawania wartości moralnych oraz dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości	☐	☐
16)	kształtowania w sobie postawy dialogu, umiejętności słuchania innych i rozumienia ich poglądów	☐	☐

Przedstawiony zestaw zadań szkoły może posłużyć jako podstawa do badań diagnostycznych, które miałyby na celu wypracowanie obrazu szkoły jako placówki, która nie tylko transmituje wiedzę oraz kształci oczekiwane przez programy nauczania określone umiejętności, lecz także buduje podstawy do skutecznego i celowego kreowania określonych postaw uczniów. Warto pamiętać, że chociaż podstawowym punktem odniesienia dla oceny jakości pracy szkoły są przede wszystkim efekty kształcenia, potwierdzone w dodatku wynikami uzyskanymi przez uczniów podczas egzaminów zewnętrznych, to jednak – z perspektywy funkcjonowania narodu i społeczeństwa – dużo ważniejsze są poglądy oraz przekonania reprezentowane przez absolwentów naszych szkół. Pewnym problemem w tym zakresie jest fakt, że powyższe poglądy trudno jest zidentyfikować na podstawie ocen szkolnych. Co więcej ważne w tym wypadku są nie tylko świadomość oczekiwanych norm oraz wartości, lecz także stopień ich akceptacji, a przede wszystkim – rzeczywistego przestrzegania. By tego dokonać ważne są więc zarówno wypracowywanie stosownych deklaracji, jak i – przede wszystkim – systematyczna i konsekwentna praca nauczycieli.

Zadania nauczycieli związane z kształtowaniem oczekiwanych postaw uczniów

Skuteczność oddziaływania nauczycieli na postawy oraz zachowania uczniów zależy w znacznym stopniu od przekonań oraz konsekwencji samych uczących. Chcąc osiągnąć sukces w kontekście kształtowania oczekiwanych kompetencji społecznych i osobowościowych uczniów, nauczyciele danej szkoły powinni nie tylko dokładnie opisać swoje zadania, w tym także zamierzone efekty, lecz także określić, co i w jaki sposób sami powinni robić. Ważne jest również, by przyjęte do realizacji zadania dla nauczycieli były w takim samym zakresie realizowane przez wszystkich uczących. Podstawowym problemem braku skuteczności wychowawczej szkoły jest bowiem nadmierne zróżnicowanie działań, a nawet stopnia akceptacji celów formacyjnych przyjętych w danej szkole.

By tak nie było, trzeba przede wszystkim nad zadaniami wychowawczymi szkoły pracować zespołowo. Optymalnym rozwiązaniem byłoby współdziałanie wszystkich nauczycieli pracujących z określonym oddziałem uczniowskim. Teoretycznie taka możliwość została nawet wpisana w rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.), gdzie proponowanych ramowych statutach zakłada się obowiązek powoływania zespołów nauczycielskich pracujących z tą samą grupą uczniów. W zależności od wielkości szkoły należałoby z tego obowiązku w mniejszym lub większym zakresie korzystać. Grupa nauczycieli, która pracuje z tym samym zespołem uczniów, potrafi przygotować stosowną dla nich ofertę wychowawczą o wiele lepiej niż wybrany zespół specjalistów, który miałby tego typu program przygotować dla całej szkoły.

Inna sprawa, że cała rada pedagogiczna, do pewnego stopnia również we współpracy z rodzicami, powinna opracować rozwiązania związane z celami strategicznymi działań wychowawczych szkoły. Zadanie to wynika wprost między innymi z ustawy o systemie oświaty, określającej kompetencje ciał społecznych funkcjonujących w szkole (rada szkoły, rada rodziców itd.). Ponadto zadanie powyższe wynika również z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych, kwalifikacji niezbędnych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz (Dz. U. Nr 89, poz. 845), które nakłada na dyrekcję szkoły między innymi organizację ścisłej współpracy szkoły, nauczycieli i rodziców oraz uczniów w zakresie opracowywania strategicznych dokumentów oraz zasad funkcjonowania szkoły.

Sylwetka absolwenta

Efektom takiej współpracy, w tym między innymi wspólnie przeprowadzonej analizy dotyczącej obowiązkowych zadań szkoły oraz szczegółowych potrzeb uczących się w niej uczniów, powinno być wypracowanie w szkole pewnego rozwiązania modelowego, które pokazywałoby oczekiwany efekt działań edukacyjnych podejmowanych w danej placówce. Obraz absolwenta powinien opisywać możliwie najbardziej konkretne postawy i kompetencje, jakich oczekuje się od osoby kończącej szkołę. Przykładowo może to być zestaw pojedynczych wskaźników określających docelowe efekty działań edukacyjnych szkoły:

Kreatywny Zaradny Empatyczny	Odpowiedzialny Przedsiębiorczy Prawdomówny	Otwarty Tolerancyjny Szczery
Umiejący praktycznie stosować posiadana wiedzę Grzeczny		Umiejący planować Potrafiący się poprawnie komunikować z innymi
Chętny do współpracy Uczynny	Świadomy swoich celów Konsekwentny	Szanujący swoją ojczyznę Patriota

Praktycznie powinien to być jednak spis o wiele bardziej dojrzały. Bazujący z jednej strony na analizie zadań, jakie spoczywają na szkole i nauczycielach. Z drugiej strony – na analizie możliwości placówki, uwzględniających zarówno zasoby kadrowe, w tym również motywację i chęć nauczycieli do wspólnego działania, jak i dotychczasowy dorobek i tradycje szkoły. Ważne jest również, na ile i w jakim zakresie można liczyć na rodziców i jaki dorobek formacyjny posiada środowisko, z którego wywodzą się uczniowie. Kolejny aspekt, który należy wziąć pod uwagę, to specyficzne potrzeby, preferencje, ograniczenia, ale też mocne strony uczniów. Szkoła jest właśnie dla nich, więc przede wszystkim to im należy się dokładnie przyrzeć i w odniesieniu do tego, co sobą reprezentują, określić cele i zaplanować odpowiednie zadania.